

HÉTKÖZNAPI TÁRSADALMI VISZONYOK 1956-BAN A SZÉKELYFÖLDÖN

1956-ban a székelyföldi – döntően falusi – társadalom már túl volt a kommunista hatalomátvétel utáni első megrázó tapasztalatokon. A pártállam a szóban forgó időszakra megkaparintotta az anyagi és szimbolikus erőforrások jelentős részét: a közbirtokosági földeket és erdőket kisajátította, a magánbirtok egy részén létrehozta az első közös gazdaságokat, az ipari, kisipari vállalatokat államosította, üldözte az egyházat és intenzíven terjesztette a kommunista ideológiát. Az új hatalommal szembeszegülőket osztályidegennek minősítették, bebörtönözték, vagy kényszermunkára internálták: egyes források szerint az ötvenes évek elején 80 000 paraszt ült börtönökben és munkatáborokban.¹

Az új ideológia egyik alaptétele a társadalmi viszonyok – ismert osztályelmélet szempontjai szerinti – átrendezése volt. Az erőszakos külső – gazdasági és ideológiai – behatásokra „válaszul” a társadalom állandó feszültségben, rettegésben élt. A hatalmi befolyásra a falvak, kisvárosok belső mikrotársadalmi viszonyai-ban a szomszédi, rokoni, munkatársi – olykor még a családi kapcsolatokban is – megváltoztak a személyközi viszonyulás- és magatartásmódok. A legkisebb falvakban is akadtak az új hitnek követői: a hatalom mellé szegődő, lojális, olykor igen különböző társadalmi helyzetű, egyének, akik felsorakoztak az egyenlőséget ígérő, ezért folyamatos harcot hirdető párt mellett. A hinni és szolgálni akarók párt-kultuszában a párt „valami személytelen

1 Dan Cătănuș, Octavian Roșke: *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică. Vol. I. 1949–1953*. Institutul Național pentru studiul totalitarismului, București, 2000. 46. 31 p.

szentséggé válik, amit csak nagybetűvel szabad leírni.”² A pártfegyellemmel, a pártszerűséggel érdemeket, előnyöket lehetett szereztetni, de a lojálisak cselekedeteinek legfőbb indítékaként a hatalom szédülete említhető: „nem csupán a vezetőknél, hanem a párthoz meggyőződéssel csatlakozó kisembereknél is igenis szerepet játszott a hatalom élvezete, pontosabban a hatalomban való részesedés mámora...”³

A párt-fétis, pártfegyelem, a hatalomból való részesedés illúziója és más indítékok hatására az ötvenes évek székely társadalmában új magatartásmód terjedt el: a *feljelentés*. Egyének, vagy néhány tagú csoportok a pártállam különböző hatalmi erőközpontjaihoz címezve írták feljelentéseiket, vagy jelentettek fel szóban más, a közvetlen környezetükben élő egyéneket, vagy csoportokat. A feljelentések tárgya általában a pártállami ideológiát támadó, vagy sértő magatartásmód, illetve ami még gyakoribb: központsított gazdaságirányítási szabályok ellen vétő egyének cselekedetei. A feljelentők azért fordultak a rajoni vagy tartományi néptanácsokhoz, mert bíztak a külső támogatásban a – szerintük – helytelen cselekedetek, megnyilvánulások, korrigálásában, a viszonyok, magatartások „rend”-jének helyreállításában, vagy kialakításában. De a feljelentések indítéka lehetett a személyes rivalizálás, vagy a presztízs- és előnyszerzési kísérlet is. Az alábbiakban néhány feljelentéstípust mutatunk be, majd mellett érvelünk, hogy a köznapi gondolkodásban elterjedt beállítódás, amely a feljelentők tetteit csak morális dimenzióban helyezi el, a jelenség értelmezésének felszínén marad. Példáinkat az 1956-os esztendő Udvarhely Rajon Néptanácsának irataiból válogattuk,⁴ szempon-tunk a hétköznapi társadalmi- és személyközi viszonyok állapotának jelzése, változatos színtereken. A feljelentések készítői és a feljelentettek – legalábbis a rögzített események időpontjában –

2 Lítván György: „Mi kommunisták különös emberek vagyunk...” *Századvég*. A Bibó István Szakkollégium társadalomelméleti folyóirata. Budapest, 1988. 152 p.

3 Uo. 155 p.

4 Az iratokat Lőrincz György magángyűjteményéből bocsátotta rendelkezésünkre, amiért ezúton is köszönetet mondunk.

a hatalomhoz való viszonyukban, lojalitásuk mértékében és a hatalmi hierarchiában elfoglalt pozícióik szerint is különböztek. Ezért úgy véljük hasznos típusalkotási szempontot követünk, ha a feljelentések tipizálásában e (valójában talán sokszor formális) viszonyt tekintjük differenciáló tényezőnek.

A feljelentések szövegét betűhíven közöljük, jelezve ezzel egyes társadalmi csoportok egyéni és intézményes írásbeliségének színvonalát. A személyi jogok védelme arra kötelezett, hogy a személy- és helységneveket részben megváltoztassuk.

1. Hatalomnélküliek az apparátus tagjai ellen

„...mert ha nem szétzülük a Párt”

Első példánk a pártállami intézményrendszer hierarchiájának legalsó szintjén, az ideológiai és gazdasági javak adminisztrálásával megbízott falusi szereplők ellen írt feljelentés a helyi, illetve a helyi és rajoni vezetők közötti érdek összefonódásokat, illetve az ideológiai alapú konfliktusokat villantja fel. A feljelentők „mint jó párttagok” az alapszervezeti titkár társadalmi kapcsolatait, gazdasági aktivitását a pártállami ideológia fényében értelmezik és úgy gondolják tűrhetetlenek e „reakcios dolgok:”

„A Tartományi Néptanács Végrehajtó Bizottságának
Marisvásárhely [sic!]

Alázattal jelentem hogy Farkas Mihály firtosváralyai lakos alapszervezeti titkár vett egy cserép gyárat ott helyben és tavaly nyáron vettette a cserepet egy Akácsos Sándor nevezetű emberrel és ő csak mind egy ur sétált, adót nem fizetett, mert fizetett Csiszer adó ellenörnek hogy csak 1956-ra kapja a működési engedélyt.

Az erdőben vágatott hat öl fát cserép égetni, még ami fát a pártnak adtak azt is felvágta és nem mertünk szólni, mert akkor fenyegetett hogy bosszút áll. Jelentettük a rajoni párt titkárnak Mezeinek de az katona pajtása és meg mondta neki, hogy még

ebben az évben vetheti mert ő nem bajol vele de ha őt leváltásák többet ne vesse a cserepet mert kuláknak teszik.

Meg is érdemelne mert olyan keresztelőt tartott hogy 45-ön voltak de szegén ember egy sem csak nagy gazdák és kulákok. Most néptanács elnök akar lenni Pálfalván. Arra kérnök a tartományi Néptanács Végrehajtó Bizottságát hogy akadályozza meg mert ha nem szétzülük a Párt. Van egy komája Dávid Elek aki akkora házat építet mint egy palota most szövetkezeti boltos. Az őszön ott volt a gabonaraktár és rendszeresen dézsmálta a gabonát jól tudták és még sem jelentették hanem a népen felhúzták még egyszer [a hiányt – O. S.]. A szeszt megvegyitik és cujkával összevegyitik s úgy árusítják és mindent drágábban árusítanak a hivatalos árnál és azt elnézi mert ő is kap belőle.

Még egyszer kérjük az intézkedést mert hanem kénytelenek vagyunk folyamodni a Minisztertanácshoz mert már nem tudjuk túrni ezt a reakcios dolgokat.

Volna még sokminden de azt hisszük ennyi elég. Maradunk tisztelettel mint jó párttagok.

A firtosvájai komunisták.

Éljen a béke. 1956 I-6-an.”

A feljelentést nagy valószínűséggel az alapszervezeti titkár rajoni kapcsolatainak ismeretében a Magyar Autonóm Tartomány Néptanácsához „A dolgozók panaszainak és észrevételeinek megoldásával foglalkozó irodá”-hoz küldték, ahonnan három nap múlva az alábbi átiratot küldték a Rajoni Néptanácsához:

„Sz: 2/1956. 1956 január 9.

Tárgy: Farkas Mihály elleni jelentés

Rajoni Néptanács Végrehajtó Bizottságának

Udvarhely

Mellékelten megküldjük másolatban egy névtelen feljelentést [sic!] és kérjük az abban foglaltakat kivizsgálni és az eredményről bennünket 10 napon belül értesíteni.-

Elnök Mittler Jakab

Irodafőnök”

Az iraton az alábbi tintával írt szöveg olvasható: „Kozseni elvt-nak 17 I 956.

Tov. Lázár I. Vizsgálja ki a jelentést és az eredményről tegyen jelentést. Hat-i-I. 20”

A jelentés csak a kitűzött határidő után tíz nappal készült el: a Magyar Autonóm Tartomány Néptanácsa, Dolgozók panaszainak és észrevételeinek megoldásával foglalkozó irodához Udvarhely Rajon Személyzeti Osztálya 1956 január 30-án küldi a „panasz levélről szóló referátot a mellékelt nyilatkozatokkal. Melléklet 5 drb. [a nyilatkozatokat sajnos nem ismerjük – O. S.].

„REFERÁT

A 2/a/1956-os számú átiratukkal megküldött panasz levélre a
alábbiakban referálunk:

A nevezett Farkas Mihály elvtárs valójában megvásárolta a levélbe feltüntetett téglá és cserép vető telepet közösen Árpád nevű testvérével, mely telep nem nevezhető semmilyen körülmények között gyárnak hanem egyszerű téglavető telep ahol mindent kézzel kell előállítani. A nevezett elvtárs a telepet abból a célból vásárolta meg, hogy annak anyagát felhasználja saját gazdasági épületének újépítéséhez.

A multév folyamán termeltek téglát és cserepet saját szükségletükre és a volt tulajdonosok részére a megvásárlási összeg bizonyos részének ellenértékébe. A levélben említett Akácsos Sándor is dolgozott mind szakértő a téglá és cserép előállításában de nem pénzen fizetett alkalmazott volt, hanem közösen dolgoztak és ő is a kitermelt anyagból részesedett.

Farkas Mihály elvtárs a működési engedély kiváltását meg sem kísérelte tekintettel, hogy nem azzal a céllal vásárolta meg, hogy ő ezen keresztül kereseti forráshoz jusson, hanem azért, hogy azt a gazdasági épülete újépítésére használja fel. A multév folyamán annyit termelt ami szükséges a gazdasági épületére és amivel tartozott a volt tulajdonos gazdáknak de pénzért nem értékesített belőlle.

Ez év folyamán nem is fogja működtetni tekintettel, hogy amennyiben az idő anyira enyhül, hogy építési munkával lehet foglalkozni le fogja bontani és anyagát felhasználja a gazdasági épületének ujáépítéséhez.

A kivizsgálás során megállapítottuk, hogy a nevezett elvtárs rendes munkát végzett az az idő alatt is amíg a Szövetkezet vonalán dolgozott úgy az elnöki, mint a boltkezelői beosztásába. A dolgozók szeretik és van tekintélye a dolgozók előtt.

Megállapítást nyert, hogy a tartott keresztlőn társadalmilag megfelelő személyek vettek részt.

Deák János nyilatkozata, mely azt állítja, hogy kulákok is voltak erre nem lehet alapozni tekintettel, hogy a nevezettel rossz viszonyba vannak személyes ellentét áll fent köztük között.

Székelyudvarhely 1956. jan. 30.”

A rajoni jelentésből kiolvasható „társadalmi beszéd”-ből egyértelmű az alapszervezeti titkárt védelmező diskurzus: a káderosztály „alfelügyelője” különös gonddal tagadja a jelentésben a titkár pénzalapú gazdasági ügyleteinek lehetőségét. Nyilván azért, mert a gazdasági autonómiára törekvés – ennek keretében a fizetett alkalmazott dolgoztatása – a pártideológia szerint az egyik leg súlyosabban szankcionálható cselekedet volt. Arról nem maradt fenn dokumentum, hogy a firtosváraljai kommunisták milyen tapasztalatokat szűrték le a kivizsgálásból.

2. Az apparátus tagjai a hatalomnélküliek ellen

A következő feljelentést egy falusi néptanácselnök küldte a Rajoni Néptanácshoz. Az ötvenes évek székely falvaiban a néptanácselnök a hatalom helyi megbízottjaként – és a hatalom természetének megfelelően – agresszív, teljhatalmú (fegyverviselési joggal felruházott) társadalmi szereplő volt.

Aki nyilvánosan, verbális agresszióval megkérdőjelezte ezt a szerepet – például mint az alábbi feljelentésben –, ritkán menekült meg a szankcióktól.

„Udvarhely Rajoni Néptanács Végrehajto Bizottsaganak
Székelyudvarhely

Jelentés

Bedó Lajos Oklánd Község Végrehajto Bizottságának elnöke az alábbiakat jelentem és kérem az ügyet kivizsgálni: 1956 július 12 én Néptanácsunknal megjelent János Imre Rajoni szövetkezet unio elnöke, és arra kért, hogy a segítséget adjam meg és szályunk ki helyszinre özv. Márton Mózesné Oklándi lakos hoz, ahol a helyi szövetkezet a felvásárolt szénát el raktározta, helyszinen vizsgáljuk meg azt, milyen rongálódások történteka széna tárolása alkalmával. A helyszinre való kiszálásunk alkalmával a következőket állapítottuk meg: A helyszinre kiszálva a következő elvtársakkal: János Imre Rajoni unio elnöke, az unio könyvelője, Kádár Márton Agevacop Igazgatoja, és Molnár Ferenc helyi szövetkezet könyvelője.

Az udvaron talatuk aszt a szénát amelyre a tárolt széna volt lerakva, sem az épületben sem a kerítésben semmilyen rongálást nem talatunk az épület át vizsgálása a tulajdonos előtt történt.

A beszélgetések alkalmával megjelent Bodor Lászlóné, aki a tulajdonos leánya. És a férje névileg Dr. Bodor László aki a Székelykeresztúri Néptanácsnál teljesit szolgálatott.

A megjelenése alkalmával a következőket jelentette ki nagy felháborodva, hogy vegyük tudomásul, hogy többet oda szénát netegyünk be mert ha még elmerik foglalni az udvart szénával abban az esetben föl fogja gyújtani. Ere én mint Néptanács elnöke kérdesztem, hogy miért idegeskedik és miért kijabál, holott mindegyikünk igyekezőnk megálapítani az esetleges rongálásokat. Erre kijelentette, hogy ilyen hitvány gazemberekkel nemálok szóba, mire János Imre elvtárs kérdeszte, hogy önnek a Néptanács elnökei trógerek? Erre aszt felelte, hogy ide küldtek minden hitvány tekergő tróger gazembereket.

Kérem a Rajoni Néptanács végrehajto bizottságát, arra hogy vizsgálja felül Dr. Bodor László tevékenységét a Néptanács

vonalon, mivel felesége olyan értelemben nyilvánul meg a helyi szervek előtt vagyis szemben.

Szabó Ábel ez év június 19 én azért, hogy délelőtt 9 órakor nemvoltam hajlandó leülni a korcsmában véle inni, csunya drasztikus szavakkal illetett engem személyemben. Ezen kijelentése alkalmával jelen volt Kelemen Mihály oklándi lakos, Sos Árpád Hom.Ujfalvi lakos és a bodega kezelő Csáka Jánosné.

Kérem a Rajoni Néptanács Végrehajtó Bizottságát, hogy ezen ügyet kivizsgálni sziveskedjenek, tekintettel arra, hogy igen kopromittálya a munkám további végzését és egyben a Néptanács tekintéjét is.

Oklánd 1956 július 12 én.

Néptanács V.B. elnöke

Bedő Lajos”

Udvarhely Rajon Néptanácsa a 473/230/1956 sz. átiratában Keresztúr Rajon Káder Osztályát is tájékoztatta az esetről. A hatalom-ember viszony személytelenségéről jelzésértékű, hogy az átiratban a személynév pontos használata mellékes:

„Közöljük az elvtársakkal, hogy Dr. Bodor József Néptanács tisztviselő felesége 1956 július 12-én Oklánd községben volt a szüleinél akik kulákok. Tekintettel, hogy a községi Néptanácson keresztül a rajoni UNIO valamennyi szénát rakatott a nevezett szüleinek az udvarára János Imre elvtárs az Unio elnöke ki ment mert panasszal fordultak az Uniohoz és Bedő Lajos községi Néptanács elnök elvtársal elmentek, hogy hejszinen meggyőződjenek a panaszok valóságáról, ami természetesen alaptalan volt. Odaérkezésük alkalmával a nevezett Bodor Józsefné illetlen szavakkal illette mind két elvtársat és a községi Néptanács elnökére mondta, hogy ilyen hitvány gazemberekkel nem álok szoba, le trogerezte és azt mondta, hogy ide küldtek minden hitvány tekerdő gazembert. Javasoljuk, hogy a Káder osztály foglalkozzon Bodor elvtársal és nézze meg, hogy milyen szellembe neveli a kulák

szülőktől származó feleségét, mert a véleményünk az, hogy az ilyen kijelentéseknek Bodor elvtárs is részesse.

Székelyudvarhely.1956.jul.25.

Keszeg András Lázár Imre

Oszt. Vezet. Alfelügyelő”

Ugyanezen a napon a Rajoni Káder Osztály az Oklándi Néptanács elnökének is küldött egy átiratot, amelyben tájékoztatják: „kérését az illetékeseken keresztül megvizsgáltuk és meggyőződünk annak valóságáról. Írásban értesítettük a Keresztur rajoni Néptanács Káder osztályát, hogy intézkedjenek Dr. Bodor József felesége által elkövetett hibáért megfelelő eljárást indítani a nevezettel szemben. Mi minden esetre javasoljuk, hogy az elnök elvtárs adja át az egész ügyet a Néptörvényszéknek, hogy az illető ismerje meg a Román Népköztársaság törvényeit...”

A hatalom nem tűri a szimbolikus erőszakot: a verbális agresszió nem maradhat büntetlenül, de nem csak az elkövetőt, hanem a passzívan viselkedő, de magasabb presztízsű, fontosabb társadalmi szereplőt, az orvos férjet is szankciókkal fenyegeti.

Sok esetben a feljelentés nem írott formában, szóban történt, az eseményre csak az ezt követő kivizsgálásokból következtetünk. Az alábbi történetben intézményi alkalmazottak beszélgetését hallgatja ki az apparátus hűséges tagja – sőt provokálja is a beszélgetőket – majd a hallottakról a rajoni káderosztályon tesz jelentést. A feljelentett egyént eltávolítják a munkahelyéről, szorult helyzetében a következőképp idézi fel a történeteket:

„A Rajoni Néptanács Titkárságának,

Székelyudvarhely

Folyó évi február hó 11-én délelőtt folyamán Kis Endre, Gál László, Czikó József korházi alkalmazottak az élet nehézségeiről, drágaságról stb. folytattak beszélgetést.

Fontosnak tartom megemlíteni és hangsúlyozni, hogy politikáról, rendszer ellen semminemű beszélgetést nem folytattunk.

Annál is inkább, mert ha az ember akar ilyensmit beszélni nem nyilvános helyet, mint a kórház is – választ ki. Az irodahelyiségben még jelen voltak Fülöp Andor, Kovács András, Birtalan Józsefné munkatársak.

Az alábbi beszélgetés közben a beteg várószobába érkezett Szabó Endre rajoni káderes, aki a beszélgetésnek csak egy részét hallotta. A beteg várószobát az irodahelyiségtől egy üvegtábla választja el. Szabó Endre jelenlétében Kis Endre a következő kérdést intézte hozzánk „bizonyára ennél rosszabb helyzetben is voltak?”

Erre én azt feleltem „soha, soha” mindenki maga tudja a maga baját”

Kis Endre újabb kérdése az volt, Hát a fogságban?

Gál László erre azt felelte „Ott nem kellett gondoskodni semmiről, anyagi gondjaink ott nem voltak”

Szabó Endre azt felelte „a jelen jobban az emberek elfelejtik a régi rosszat”

Kijelentésemet illetve kifakadásomat, hogy „soha soha” rosszabb helyzetben nem voltam, Szabó Endre az állam és a rendszere ellenes kifejezésnek minősítette, miért is feljelentést tett ellenem a rajoni káder osztálynak, amely elrendelte, hogy az állásomból a Kórház Igazgatósága február 15-vel felmentsen.

Kérem a Titkárságot a vizsgálatot ellenem megindítani, illetve az ügyet kivizsgálni és elkeseredésemnek az okát és indokait figyelembevenni, és állásomba továbbra is meghagyni szíveskedjék.

Indokaim:

A múlt román világban állandóan nyelvvizsgáztattak s 1933 évben a nyelv nem tudása miatt nyugdíjaztak. Mindkét világháborúban mint katona vettem részt. S az elsőben is s a másodikban is mindenemet a lakásban elvesztettem. Jelenleg 180 Lej nyugdíjam van, amelyből megélni nem lehet. A feleségem évek óta beteg, most karácsonykor jött ki utoljára a kórházból, ahol 2 hónapig volt. Most újra beteg.

A nyelv nem bírása, valamint életkorom miatt nem tudok oly állást vállalni, amelyet képzettségem alapján vállalhatnék. Életkorom miatt állandóan ki vagyok téve annak, hogy nem alkalmaznak.

Kérdem nem jogos-e az elkeseredésem? De ezért nem az állam, vagy a rendszer a hibás, hanem a sors.

Székelyudvarhely, 1956 március ho 9.

Czikó József”

A gépiraton a következő tintával írt szöveg olvasható: „Keszeg elvtársnak kivizsgálás végett. Az eredményről a V.B-t tájékoztatja.”

Szabo elvtárs és Lázár elvtárs a referátot készítsék a V.B részére.”

A feljelentés következtében állás nélkül maradt Czikó József írásos konstrukcióját az eseményről nyilván saját menetére igyekezett megalkotni. Az ügyet lezáró jelentésből úgy tűnik nem a rajoni vezetés, hanem túlbuzgó fölöttesei bocsátották el Czikót, de elképzelhető – és a hatalom alságos természetével összeegyeztethető – olyan forgatókönyv is, hogy kidobták munkahelyéről, hogy később visszavehessék.

„Udvarhely Rajon Néptanács Káder Osztálya

Bizalmas

Rajoni Néptanács Végrehajto Bizottságának

Helyben

Kivizsgálva a Czikó József kórházi alkalmazott által beadott panaszt az alábbiakról értesítsük a Végrehajto Bizottságot.

A nevezett elvtárs február ho 11-én délelőtt folytatott beszélgetését Kis Endre, Gál László elvtársakkal hallgatta Szabó Endre a Néptanácsunk alkalmazottja, a ki közbe is szolt, hogy az embereknek minél jobban van dolguk annál jobbat akarnak. – Tekintettel arra, hogy drágaságokról, nehézségekről és ehhez hasonló dolgokról beszéltek Czikó elvtárs tört ki, hogy neki soha-soha ilyen rosszul nem volt dolga.-

Szabo Endre elvtárs ezeket a beszélgetéseket megfigyelve elsorolta a káder osztályon, amire mi Cziko elvtársat felhívtuk, hogy magyarázzuk meg, hogy az ilyen egyéni beszélgetéseket ne folytassa hivatalos helyiségben, mert az ilyen értelmű beszédnek semilyen helye nincsen hivatalban. Ugyan akkor figyelmeztettük Pito Jozsef elvtársat, hogy vegyen intézkedést, hogy ilyen dolgok ne forduljanak elő, az iroda helyiségében.-

A figyelmeztetésünkre Pito elvtárs a dolgokat félremagyarázva értesítette az illető elvtársat, hogy a Rajoni Káder osztály utasítása, hogy tegye ki az elvtársat a munkából.

Mi pedig az elvtársnak magyarázva a helytelen kijelentését és hogy az ilyen beszédet ne folytassa hivatalos helyen vissza küldtük, hogy folytassa a munkát tovább.-

Tehát nem fedi a valóságot, hogy ellett rendelve, hogy febr 15-el legyen eltávolítva.-

Székelyudvarhely 1956 április 16

Keszeg Andras

Oszt vezető”

Tintával a gépiratra írt szöveg: „Luat act Káder ü o. 24. 04.956. Tudomásul véve – Jelen referatot csatolni kell az illető feljelentő kérdéséhez.

Egyben közölni kell az illetővel írásban, hogy a rajoni V. Biz. annak idején ügyét kivizsgálta és annak alapján lett vissza helyezve jogaiba.” (olvashatatlan aláírás).

3. Hatalomnélküliek egymás ellen

Az alábbi történetben az intim szférához tartozó gesztus kerül a pártfegyelem következményeként az intézményi nyilvánosságba. Az eset világosan mutatja az egyéni gondolkodásban interiorizált pártállami ideológia működését a mindennapi kapcsolatokban:

„Nyilatkozat

Alulírott Sándor Anna az alábbi dolgokról nyilatkozom:

1953 tavaszán egy reggel jöttem az iskolába a belső utcán. Előttem jött Kádár elvtársnő. Szembe jött a tisztelendő úr és ahogy Kádár elvtársnő és a pap közel értek egymáshoz az elvtársnő letérdelt és mindaddig térden állva maradt amíg a pap elhaladt mellette.

Engemet az elvtársnő nem látott, mert ezek után nem akartam utolérni.

Zetelaka 1956. IX. 18.

Sándor Anna

Tanítónő”

Bő három évvel később azért volt szükség az eset írásbeli felidézésére, mert a plébános előtt letérdelő tanítónő – most már rajoni képviselőként – egyebek mellett azzal is támadta szóbeli feljelentés formájában az iskola igazgatóját, hogy „szoros kapcsolatot tart a plébános urral.” A feljelentést kivizsgálás követte:

„Udvarhely Rajoni Néptanács

Káder Osztálya

Referát

Alulírott Lázár Imre a rajoni Néptanács Káder osztály alfelügyelője az alábbiakban referálok Kádár Mária Zetelaka elemi iskola tanítónője által be adott panaszának kivizsgálásáról aki egyben rajoni képviselő is:

A nevezett elvtársnő és Kosza István iskola igazgató elvtárs között a személyi ellentét még 1953 májusában megkezdődött, amikor a nevezett elvtársnőt Kosza elvtárs megbírálta az egyik pedagógiai tanács ülés keretében, mivel tudomására jutott, hogy az elvtársnő reggel amikor jött be az iskolában a plébános úr előtt letérdelt az utcán és úgy köszönt és ezért figyelmeztette az igazgató elvtárs és ugyan akkor a többi tanító elvtárs is megsegitette a gyűlés keretében, hogy az elvtársnő hogyan tanított fizikát. Ha a miszticizmus szellemében szenved, ami azt jelenti, hogy

nincsen meggyőződve arról amit tanított. Ezt a megsegítést igazolja azon a gyűlésen felvett jegyzőkönyv.

A fenti időtől a nevezett elvtársnő mindig igyekszik piszkálni a hibákat és az igazgató ellen különböző alaptalan dolgokat felhozni

1956 júniusában az iskolás gyermekekkel az igazgató elvtárs elültetett az erdészeti részére 30.000 csemetét melyből 20.000-et díjmentesen és 10.000-et pénzért, mely pénzt a gyermekek részére szervezett kirándulásra használták fel. Ezen alkalomkor az elvtársnő igyekezett a tantestület tagjainak és a szülőknek is bemagyarázni, hogy igen sok 3 nap egymásután csemetét ültetni és a szülők zugolódni is ezért. Az igazgató elvtárs kérte, hogy az elvtársnő mondja meg kik azok a szülők, hogy beszélyen velük de az elvtársnő nem mondta meg. Erre fel az igazgató elvtárs pedagógiai tanács ülést hívott és ott kérte az elvtársnőt, hogy névszerint mondja meg azokat a szülőket akik sokalták a 3-napi csemete ültetést de az elvtársnő akkor sem tudott senkit mondani.

A múlt ősz folyamán azzal rágalmozta az igazgató elvtársat az elvtársnő, hogy eltűzelte az iskola fáját...

Ez az év tavasz folyamán [sic!] valamilyen tartományi aktivista elvtársak voltak kint Zetelakán akiknek azt mondta a nevezett elvtársnő, hogy az igazgató elvtárs szoros kapcsolatot tart a plébános urral, amiért az igazgató elvtársat az elvtársak felhívták a Néptanács iroda helyiségébe és faggatták, hogy milyen kapcsolatokat tart a plébánossal ...

Javaslatunk az, hogy az elvtársnő legyen áthelyezve a tofalvi iskolához és a tofalvi iskolától egy tanító helyében a községi iskolához így az elvtársnő mind tanító és mind képviselő is fogja tudni végezni a feladatát.

Székelyudvarhely, 1956 szept.19.

Lázár Imre alfelügyelő”

A konfliktusok megoldásának hasonló kompromisszumos formáira olyan esetekben került sor, amikor a szembenálló felek egyformán fontosak voltak a hatalomnak.

4. Az apparátus tagjai egymás ellen

Az államosított tulajdont adminisztrálók „hütlén vagyonkezeléséről” a levéltári források bőségesen tartalmaznak adatokat. A szocialista tulajdon dézsmálóinak rajoni listáján hivatalnokok, boltkezelők, néptanácselnökök, titkárok, erdészek szerepeltek. Az ötvenes évek második felében kampány indult a „közvégyon elleni helytelen magatartás”, a „spekulánsok és gazemberek ellen” (a járványszerűen terjedő jelenség megfékezésére 1958-ban a halálbüntetést is bevezetik).

Az alábbi feljelentésben egy falusi pártalapszervezeti titkár próbálja leleplezni a helyi vezetőket, forrásainkból nem derül ki, milyen sikerrel.

„Rajoni Néptanács Végrehajto Bizotságának.

Jelentés

Kedves elvtársak tovább már nemlehet bírni mert már a 3-dik eset hogy a kövesi elnök és titkár miket művelnek Bálint Istvántól megveték a szénáját 40 leivel azaz negyven leivel mázsánként pedig kaptak volna olcsóban is mert a szövetkezetnek én is vásárolok 28 leivel és lehet eleget kapni de az még mind nemvolna baj de ők megvesznek 60 mázsát és kifizetnek 130 mázsát. És ezen három tolvaj osztozkodik, Kelemen Ferenc Mátyás György és Bálint István R.M.P. tag. Van neki 2,40 H. Földje abból közel 2H. Szántó föld és mégis elad 130 mázsa szénát holott a 10 H. Gazdának is nincs anyi szénája. ...

A most megvásárolt szénát hajnalba szállították hogy nélása senki 3 hajnalba az apaátal gondozo azt mongya hogy a szekér fenekében 2 vastag cserefa deszkát tetek ami megnyomot 2. 100 kgr szénát csak keveset raktak csak a szekér odrába.

Van még egy más eset az 1955 évi önmegadoztatásból a néptanács udvarát bekerítették az anyagot szintén Bálint Istvántól veték hogy abból is tudjanak lopni, és az elszámolásakor beszámoltak hogy 6000 leibe került én ismerem a munka levezetését és az anyag árait a mi nem kerülhetet többbe mint 4000 lei.

A munkások a kik öt dolgoztak én magam is dolgoztam 3 napot és 5 napot iratak alá és mindegyik munkásal kétszer anyi napot iratak alá amenyit dolgozot. Én kérdeztem miért irtok töbet alá a menyit dolgoztunk? És ök azt felelték hogy sok féle kiadásuk van és abbol fedezni kell de a néptanácsnak van bejövöje....

Van egy másik 1953 évi önmegadoztatásbol az iskola udvarára építettek egy fásszint és az akori igazgatoval Sipos Dezsóvel is hamiskodtak elszámoltak hogy a fásszin bele került 7000 leibe semi esete sem kerülhetet többe mint 4000 lei aki felépitette Barta Dénes még ö töbet tudna beszélni rola vele is több napot iratak alá mind a menyit dolgozot.

Most jön egy másik Pál Elek asztalos a miota leálot a fűrész gyár azota vágja a rönköket feketézöknek deszkát és lécet olyan gépje van 20 cm- 25 cm-ig deszkát tud vágni ezt Kelemen Ferenc rég hogy tudja és a Milicista is a haszonbol körül belül ök is részesülnek és azért nem jelentik el

Egy terü anyagot 300 leitől 400 leig vágják ki Kelemen régota joba van ezel az asztalosal régeb butort is csináltatot vele lopot deszkából vagyis a néptanács deszkájából.

Mátyás Györgyöt is Kelemen Ferenc tanította meg tolvajkodni és így mind a keten tolvajkodnak már rég Kelemen kihasznál molnárt boltost és kocsmárost

Mátyás György hamiskodik a regyiszter arikolalis a nagygazdákrol veszik le a birtok menyiséget és teszik rá a szegény emberekre ki emeltük Mátyást is a szegénységből és már elhite magát.

Kérem a rajoni végrehajto bizotságát az ügy szigoru kivizsgálására segítséget adunk hogy tovább nemenyen a gazemberség mert az illetök nem olyanok ahogy a Rajoni Néptanács gondolya az apa álatok zabját is lopják álandoan tehát jól megy nekik a szekerük de feldül.

Köves 1956 Febr 28

Ferencz János alsz. Titkár”

Összefoglalás

Úgy gondoljuk, hogy a feljelentők cselekedetei valójában az állami ideológia által terjesztett mentális struktúrákra, észlelési és gondolkodási sémákra alapozódtak és ennél fogva a hatalom működésének, a társadalomban való szétterjedésének fontos dokumentumai. Ha erőfeszítéseket teszünk, hogy megértsük a feljelentők gondolkodásmódját, azt a világképet amelyet ők maguknak felépítettek és ennek szabályai szerint cselekedtek, azokat az észlelési és osztályozási elveket kell a vizsgálatnak alávetni, amelyekről úgy véljük, hogy cselekedeteik mozgatórugói voltak. Ezekről nem nehéz felismerni, hogy a pártállami ideológiában létrehozott szemléleti, osztályozási struktúrák: a feljelentők ezeket visszhangozzák, ezekhez viszonyítanak, ezek alapján építik fel a társadalmi rendről szőtt képzeteiket. A pártállam gondoskodott ezeknek a struktúráknak az elsajátításáról: az iskolai oktatástól a filmvetítésig, a végeérhetetlen pártgyűlésektől a kötelező közös újságolvasásokig korlátlan eszközök álltak rendelkezésére. Pierre Bourdieu *A gondolkodás állami konstrukciója* című esszéjében kifejti, hogy „az állam azáltal, hogy megszabja a gyakorlatok és eljárások kereteit, megteremti és bevési az észlelés és a gondolkodás közös formáit és kategóriáit, az érzékelés, a megértés és az emlékezés társadalmi kereteit, a mentális struktúrákat és az osztályozás állami formáit.”⁵

A kommunista államnak azonban nem sikerült egységesen elfogadtatnia ezeket a struktúrákat, nem sikerült egységes habitust kialakítania az általa épített társadalmi valósághoz való viszonyban: történetének minden korszakában voltak, akik megkérdőjelezték az állam parancsait, nem ismerték el legitimitását. Mindig voltak, akik felismerték, hogy a pártállam ideológiájában terjesztett kognitív struktúrák és a világ objektív struktúrái között nincs összhang. Azok hitték el a világmentelmezés állami formáit,

5 Pierre Bourdieu: *A gyakorlati eljárás. A társadalmi cselekvés elméletéről*. Napvilág Kiadó. Budapest, 2002. 108. p.

akiknek hasznos volt bennük hinniük. Ők voltak, akik részt vettek a pártállam uralmának kiterjesztésében, hatalmának működtetésében és ebből anyagi, vagy szimbolikus hasznot húztak, vagy reméltek. Voltak köztük megjutalmazottak, de bizonyára többen lehettek, akik reményeikben csalódtak, mert nem ismerték fel a valóságos társadalmi viszonyokat.